

УДК 342.9

Р. З. Голобутовський
кандидат юридичних наук,
здобувач кафедри адміністративного та господарського права
Запорізького національного університету

СУДОВА ВЛАДА В УКРАЇНІ: ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ

Як проголошено в Конституції України, правосуддя в державі здійснюється виключно судами. Ці конституційні положення відображені в Законі «Про судоустрій і статус судів» [1], а також у процесуальних кодексах. Так, у ст. 1 цього Закону зазначено, що судова влада в Україні, відповідно до конституційних засад поділу влади, здійснюється незалежними та безсторонніми судами, утвореними законом. Судову владу реалізують судді та, у визначених законом випадках, присяжні шляхом здійснення правосуддя в межах відповідних судових процедур.

Однак у науковій літературі до цього часу не вироблено єдиного розуміння категорії «судова влада», яка, на думку одних учених, являє собою сукупність органів та організацій, які сприяють функціонуванню судів, інші науковці вважають, що це система судів або функція держави зі здійснення правосуддя. Відсутнє також легітимне визначення поняття «судова влада».

Поняття та сутність судової влади були предметом дослідження багатьох учених різних галузей правової гносеології. Можна назвати таких науковців, як: Ю. Грошевий, К. Гусаров, С. Васильєв, В. Комаров, М. Клеандров, І. Марочкін, Ю. Притика, В. Сташис, В. Тацій, Ю. Тодика й ін.

Аналіз наукових підходів щодо судової влади дозволяє дійти висновку про неоднаковість поглядів багатьох учених на зміст цього поняття, відсутні комплексні дослідження вживання цього поняття в контексті національного законодавства про проходження державної служби.

Тому метою статті є розкриття змісту поняття «судова влада в Україні».

У Конституції та законах України широко вживаються такі поняття, як: «судова система», «судоустрій», «судова влада» та інші. Однак, не наводячи їх чіткого легітимного визначення, законодавець наражає на небезпеку їх неоднозначного розуміння, а отже, неправильного застосування на практиці. Окремі проблеми виникають у зв'язку з необхідністю розмежування цих категорій у контексті проходження публічної служби в органах судової влади.

Так, І. Марочкін пише, що соціальна роль судової влади полягає у вирішенні правових конфліктів. Право є об'єктивним критерієм правомірності дій судової влади, оскільки воно фокусує найголовніші принципи реалізації судової влади,

що утвердилися в суспільстві. Застосовуючи право, вирішуючи конфлікт на основі норми права, судова влада об'єктивно реалізує суспільну думку щодо розуміння справедливості. Судді під час ухвалення рішення обов'язково аргументують його посиланням на правову норму. Воля судді або суддів, утілена в ухвалі, постанові, рішенні, вироку, водночас є волею судової влади, яка матеріально закріплена в акті судової влади, винесеному іменем держави [2, с. 13].

Так, поширений підхід, відповідно до якого судова влада ототожнюється із системою органів, які її опосередковують (судовою системою). Г. Мурашин називає судову владу системою незалежних державних органів – судів, зобов'язаних від імені держави здійснювати правосуддя, вирішувати в судових засіданнях правові спори й конфлікти [3, с. 68].

Проте, як справедливо зазначають К. Гуценко та М. Ковалев, «<...> є помилковим зводити владу до суду як установи, державного органу. Владою треба вважати не орган чи посадову особу, а те, що вони можуть і спроможні зробити. Фактично це повноваження, функція, але не її виконавець» [4, с. 44]. Навіть більше, суд чи суддя є лише органом, що її опосередковує, виражає судову владу, первинним джерелом якої є народ.

Тому варто погодитися з думкою Н. Квасневської, яка вважає, що судова система є частиною системи судової влади; суд є одним із судових органів; а категорія «система судоустрою» є логічно неправильною, оскільки судоустрій сам є системою й організаційною будовою системи судових органів. Тому вживання зазначеного терміна в законодавстві варто уникати. Отже, судову систему в контексті вживання цього поняття в актах національного законодавства можна визначити як зовнішню та внутрішню упорядковану, організаційно єдину сукупність всіх судів, утворених відповідно до Конституції та законів України, на які покладаються виключні повноваження щодо здійснення правосуддя [5].

Тому не можна погодитися з підходом, за яким відбувається ототожнення судової влади та системи судочинства.

Інші вчені судову владу розглядають через особливості владних повноважень або як форму судової діяльності, що, у свою чергу, призводить до ототожнення понять «судова влада» і «правосуддя».

Наприклад, В. Бринцев розглядає судову владу як законну діяльність усіх ланок судової системи із забезпечення й реалізації конституційного, господарського, кримінального, адміністративного та цивільного правосуддя [6, с. 25–36]. Прагнуть більш чітко виразити сутність судової влади, В. Лазарева пише: «Виходячи із сучасних уявлень про правосуддя як про вирішення соціально-політичних конфліктів у суспільстві та про суд як орган, що здійснює в специфічній процесуальній формі функцію соціально-політичного арбітражу, судову владу можна визначити і як виключне повноваження суду з вирішення соціальних конфліктів правового характеру» [7, с. 27].

Явище судової влади, як справедливо зауважує В. Шаповал, не варто ототожнювати із правосуддям. Воно є ширшим за змістом і більш загальним за природою. І в цьому аспекті слушним є твердження В. Шевцова, який зазначає, що правосуддя не є синонімом судової влади, а її виключною компетенцією. Отже, у другій групі підходів до визначення судової влади ми спостерігаємо приклад однієї з найпоширеніших помилок – зведення її змісту та значення лише до одного з аспектів судової діяльності – правосуддя.

Роздумуючи конституційні положення щодо правосуддя, Конституційний Суд України (далі – КСУ) зазначив, що «відповідно до ст. 124 Конституції України, правосуддя – це самостійна галузь державної діяльності, яку суди здійснюють шляхом розгляду і вирішення в судових засіданнях в особливій, встановленій законом процесуальній формі цивільних, кримінальних та інших справ» (абз. 1 п. 3 Ухвали КСУ № 44-з від 14 жовтня 1997 р. про відмову у відкритті конституційного провадження в справі за конституційним зверненням державного зовнішньоекономічного підприємства «Славутич-Сталь»). Таку ж позицію КСУ підтвердив і в справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абз. абз. 7, 11 ст. ст. 2, 3, п. 9 ст. 4 та р. VIII «Третейське самоврядування» Закону України «Про третейські суди» (справа № 1-3/2008 про завдання третейського суду) від 10 січня 2008 р. Водночас Конституційний Суд України зауважив, що згідно з положеннями ч. 1 ст. 124 Конституції України, правосуддя в Україні здійснюється виключно судами.

Зазначене дозволяє зробити висновок про таке розуміння положень щодо правосуддя в Конституції України: це спеціальний вид державної діяльності, що здійснюється винятково судами України як державними органами [8].

Слушним є висновок, що судова влада, яка інституціонально представлена системою судових органів, реалізує функцію правосуддя (судочинства), а також низку допоміжних функцій, що створюють умови належного кадрового, матері-

ально-технічного, інформаційного-аналітичного й іншого забезпечення судової діяльності [9, с. 24].

Наприклад, Ю. Грошевий та І. Марочкін тлумачать судову владу як специфічну гілку державної влади, що здійснюється уповноваженими на те державними органами – судами, призначенням якої є врегулювання правових конфліктів та здійснення судового контролю [10, с. 6].

Як правильно зазначає Р. Кайдашев, якщо діяльність суду характеризується в Україні як владна, то особливості такого соціального феномена, як влада, повинні мати в цій діяльності своє адекватне вираження. Тому, розкриваючи поняття судової влади, варто зважати на такі положення. Судова влада:

- за своїми властивостями є державною владою з усіма належними владі атрибутами та чітко визначеною компетенцією;

- є одним із продуктів здійснення принципу поділу влади з ознаками незалежності та самостійності, що впливають із цього принципу;

- повинна мати такі механізми забезпечення її функціонування, які б гарантували її самостійність;

- здійснюється в певних організаційних та процесуальних формах, встановлених законом;

- має універсальний та виключний характер;

- здійснюється на професійній основі [11, с. 21]

Судова влада, згідно з теорією поділу державної влади, – самостійна й незалежна сфера публічної влади, яка виконує функцію правосуддя, що й визначає її роль та місце в системі публічної влади. Водночас судовій владі властиві специфічні ознаки, що відрізняють її від інших гілок державної влади. Насамперед її специфіка визначається в особливій процедурі, процесуальній формі здійснення її повноважень. Крім того, судова влада вирізняється особливим статусом та режимом діяльності її посадових осіб – суддів, які здійснюють цю владу. Специфічною ознакою судової влади є й особлива система контролю за її діяльністю. Такий контроль може бути тільки правовим контролем за законністю судових рішень та дотриманням судами процедури їх ухвалення. Це виключає будь-яку можливість втручання у відправлення правосуддя з боку інших гілок державної влади [12].

Отже, враховуючи вищезазначене, судову владу варто розуміти як самостійну гілку державної влади, що має виключну компетенцію щодо вирішення правових конфліктів, судового контролю, яка здійснюється незалежними та самостійними судами відповідно до нормативно визначених принципів.

Головною складовою частиною судової влади, серцевиною, без якої та не може існувати, є правосуддя. Однак судову владу не можна асоціювати із судочинством, до її складу входить не лише си-

стема судоустрою. На нашу думку, суди – не єдині органи судової влади. Судова влада як самостійна гілка державної влади охоплює всю судову систему й суддівський корпус, апарат суду, суб'єктів організаційного і ресурсного забезпечення функціонування судів.

Література

1. Про судоустрій і статус судів: Закон України від 2 червня 2012 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.
2. Організація судової влади в Україні: навч. посіб. / за ред. І. Марочкіна, Н. Сібільової. Х.: Нац. юрид. акад. України, 2009. 184 с.
3. Мурашин Г. До питання реформування судової влади. Правова держава. 1997. Вип. 7. С. 68–75.
4. Гупенко К., Ковалев М. Правоохранительные органы. М.: БЕКД, 1995. 320 с.
5. Квасневська Н. Поняття судової системи України: сучасний погляд. Форум права. 2015. № 5. С. 110–113. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2015_5_20.pdf.
6. Бринцев В. Судебная власть. Правосудие: пути реформирования в Украине. Х.: Ксилон, 1998. 186 с.
7. Лазарева В. Судебная власть и ее реализация в уголовном процессе. Самара: Самарский государственный университет, 1999. 136 с.
8. Бігун В. Кримінальне правосуддя та судочинство. Філософсько-правовий аналіз щодо зв'язку і розмежування понять на прикладі практики Конституційного Суду України. Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій і правозастосовній діяльності: тези доповідей та повідомлень Науково-практичної конференції (Київ, 3 квітня 2009 р.). Видання присвячене пам'яті професора А. Я. Дубинського. К.: Атіка, 2009. 832 с. С. 61–66. URL: www.bihun.info.
9. Судебная власть / Т. Абова, Е. Абросимова, М. Бобровский и др.; под ред. И. Петрухина. М.: ООО «ТК Велби», 2003. 720 с.
10. Грошевий Ю., Марочкін І. Органи судової влади в Україні / Ю.М. Грошевий, І.Є. Марочкін. К.: Ін Юре, 1997. 20 с.
11. Кайдашев Р. Пререгляд судових рішень в адміністративному процесі України: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. К., 2016. 384 с.
12. Махницький О. Судова влада: сутність, зміст та поняття. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/4590/3.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Анотація

Голубутовський Р. З. Судова влада в Україні: підходи до розуміння поняття. – Стаття.

У статті розкривається сутність, зміст та поняття судової влади. Аналізується її місце в системі поділу державної влади. Констатується, що поняття судової влади не є ідентичним таким термінам, як «судова система» та «правосуддя». На основі системного аналізу наукових підходів до визначення судової влади пропонується авторське визначення досліджуваного поняття та розкривається його зміст.

Ключові слова: судова влада, судова система, правосуддя, органи судової влади.

Аннотация

Голубутовський Р. З. Судебная власть в Украине: подходы к пониманию понятия. – Статья.

В статье раскрывается сущность, содержание и понятие судебной власти. Анализируется ее место в системе разделения государственной власти. Констатируется, что понятие судебной власти не является идентичным таким терминам, как «судебная система» и «правосудие». На основе системного анализа научных подходов к определению судебной власти предлагается авторское определение исследуемого понятия и раскрывается его содержание.

Ключевые слова: судебная власть, судебная система, правосудие, органы судебной власти.

Summary

Golubutovskiy R. Z. Judiciary in Ukraine: approaches to understanding the concept. – Article.

The article reveals the essence, content and concept of the judiciary. It analyzes its place in the system of division of state power. It is noted that the notion of judicial power is not identical to terms such as the “judicial system” and “justice”. On the basis of the systematic analysis of scientific approaches to the definition of the judiciary, an author’s definition of the concept under study is proposed and its content is disclosed.

Key words: judicial power, judicial system, justice, judicial authorities.